

УЧИТЕЛЯТ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА – УЧИТЕЛ НОВАТОР

Заприна Глушкова

Средно училище „Никола Вапцаров“ – Хаджидимово

СУ „Никола Вапцаров“ – гр. Хаджидимово, отворило врати преди повече от век и половина, днес е училище модел на модерно учебно заведение, съчетало българските образователни традиции, европейските стандарти и технологиите на новото време. Гордостта на СУ „Никола Вапцаров“ са мотивираните ученици, висококвалифицираните учители, съпричастните родители, екипният дух, който стои в основата на всички училищни постижения. Училището има гъвкав образователен модел и училищни политики, водещи към просперитет учебното заведение. Четири ключови думи изразяват най-точно същността ни: **интелигентни, образовани, разкрепостени и устремени вапцаровци към добри дела**. Близко 155 години от училището излизат млади, образовани, можещи и знаещи хора, които успешно се вписват в различни области на обществения живот, науката и изкуството. Наблюденията върху техните изяви през годините ни карат да мислим, че в основата на успехите им стои делото на хаджидимовските учители, които първи са запалили у тях искрата, открили са таланта им, насочили са ги по пътя на тяхната бъдеща житейска и творческа реализация.

Тази разработка за добра педагогическа практика представя педагогически опит за решаване на наболял въпрос, свързан с литературното обучение в училище като цяло – нечетенето на художествените творби, изучавани в училище. Търсен е подход към проблема, основан на разбирането, че възпроизвеждането на литературните произведения в обстановка, различна от класната стая, е резултатно средство. Акцентира се върху възможностите за разиграване на художествените текстове като път за повишаване на мотивацията за четене, за съпреживяване и духовно израстване на подрастващите.

Учителят не е учебно помагало, той е живият свидетел на случващото се в учебния процес. Неговият разказ, „предметите“ и „снимките“, донесени от далечните земи на науките, страстта от преживяното, провокацията, демон-

страцията и експериментът правят възможен контакта между въображението на ученика и непознатия, далечен свят.

На езика на науката това се нарича интеракция. Но преведено на езика на тялото, това са широко отворените очи, жадни за знания, съсредоточеният поглед, изопнатият гръб, пишещите ръце, развълнуваният глас. На езика на техниките това са мултимедийните презентации, електронната дъска, кратко-то филмче, проектирането, дискусията.

Проблемите, свързани с обучението по литература, са обусловени от закономерностите в литературното развитие на подрастващите. Много се знае за ученика като читател, както и за зависимостта между възрастови особености, житейски опит и литературно образование. Но за деветокласниците принципът за достъпност на изучаваните художествени текстове невякога е спасен. Те трябва да бъдат възпитавани да мислят литературно, а това не е възможно, ако творбите не се познават добре и не се осмислят.

Обучението по български език и литература е от особено важно значение и един от основните му проблеми в съвременното училище е свързан с мотивацията за четене, с развитието на уменията за анализ на художествен текст и с трудностите при създаване на собствен аргументативен текст. В настоящата разработка е описана добра практика за насърчаване на четенето, знанията и уменията по български език и литература на учениците в училище.

Тревогите ми днес и ситуациите на стрес, в които попадам ежедневно като учител по български език и литература, са свързани с факта, че учениците са информационно претоварени, от една страна, и че с нежелание четат художествена литература, от друга. Целите и задачите на литературното обучение се определят от ДОО по литература и посочват задължителните автори и произведения, които трябва да се изучават в съответната училищна степен. Според тях целта е строго конфигурирана по следния начин: „...постигане на определено равнище на комуникативна компетентност, за която се изисква овладяване на конкретни социокултурни знания, умения и отношения“. Едно е ясно от това, че не се ли познава предметът на комуникация, тази цел е невъзможна за реализация, т.е. ако ученикът не познава словесното произведение, предвидено за изучаване, качеството на литературното образование остава ниско. А за преподавателя всичко това означава събуждане на въпроси, които все по-често звучат реторично, но не могат да бъдат отминати. Това бие тревога и за учителя, и за учениците, което пък довежда до стресова ситуация, ако те смятат, че постигането на житейските им амбиции е възможно и без да четат. Така встрани от обучението остават цели от друг порядък, „свързани с интимното естетическо преживяване и с удоволствието, за които знанието е само инструмент“ за интелектуалното им обогатяване.

Учебната претовареност е пряко свързана с липсата на интерес към четенето. Трябва да признаем също, че говорът на учителя по литература преобладава в практиката. Все повече и повече присъства реторичният въпрос: *Прочели ли сте художествените произведения, които се разглеждат в уроците по литература?* Отговорът е мълчалив с подразбиране поради факта, че времето, прекарано пред компютъра, е в пъти повече от това с книгата.

Тези болни проблеми ме накараха да споделя тази моя педагогическа практика, за която мисля, че е добра. Тя е свързана с провокиране на интереса и желанието на учениците да прочетат и познават художествените текстове, предвидени в учебната програма за IX клас, и не само... Основната цел бе те да бъдат въведени в света на художествения текст, да участват в него.

Предложих на петокласниците и деветокласниците участие в литературни спектакли по различни годишнини (143 години от обесването на Васил Левски, Патронен празник на СУ „Никола Вапцаров“, 3 март – Освобождение на България от турско робство, и др.), като свързах тези виртуални пътувания с текстове, създадени от тях и за тях. Това са паметни за българската история и идентичност моменти – текстове, излезли изпод перата на Паисий, Вазов, Ботев и в по-ново време – Вапцаров, Далчев, Джагаров и др. Все родолюбци. Идеята за включване на откъси от творбите им в литературните композиции беше посрещната с огромен интерес и въодушевление от страна на учениците. Естествен стремеж за всеки учител е непрестанното търсене на нови форми на обучение, които да допълват и разширяват традиционните начини на преподаване. Заучаването на текстовете и изразителното им възпроизвеждане в съчетание с мултимедийна презентация наложиха моето медиаторско присъствие и позволиха да стана част от всички тях. При разпределянето на текстовете се постарах да насоча учениците към най-подходящия избор на изпълнител, съобразявайки се от психологическа и педагогическа гледна точка със способностите и уменията им.

Твърдо вярвам в това, че извънкласната работа се явява своеобразно продължение на учебно-възпитателния процес. Педагогическата ми практика, опитът ми през годините доведе до това твърдение. Тази форма дава възможност да се обхване широка маса ученици, да се работи с помощта на културните институции за духовното израстване на младите хора. Смятам, че работата на извънкласната форма е важна, въпреки че е свързана с една по-малка част ученици творци. Вярвам, че в българското училище такава дейност е силно необходима за възпитаване на младите хора. Допирът с изкуството дава тази прекрасна възможност. Уверена съм, че младият човек, докоснал се до изкуството, обогатява своята душевност, а това е толкова необходимо в наше време. Разгаряйки творческата енергия на младите хора, мисля, че пробуждам и интереса им към изкуството.

Във връзка с всичко гореизложено практиката ми е тясно свързана с извънкласната дейност, т.е. ръка за ръка вървят учебен процес и извънкласна дейност. Типичен пример за това са спектаклите, които подготвяме с моите ученици, залагайки на факта, че така трупат повече информация от литературното творчество на различни автори от старобългарската, възрожденската, новобългарската и съвременната литература. Това е средство и начин да заобичат родното, словото.

Много близък пример за това е спектакълът „И нека се знае: оттатък Левски вече няма България“, чрез който учениците ми от V и IX клас показаха по категоричен начин, че в настоящия съвременен свят на безверие, на подменени духовни и нравствени ценности, на съмнения и въпроси Левски и неговото дело са нужни на българите повече отвсякога. В търсене на себе си те се вгледаха в образа на святата личност и си дадоха ясна сметка за своето място и роля в живота. Съдбата на Апостола бе представена с кратка литературна композиция. Спектакълът постигна върховата си точка с драматизацията „Апостолът на свободата“ на деветокласниците, които освен че доразвиха образа на Левски, успяха да докоснат сърцата и да повдигнат патриотичния дух на публиката. Артистите – ученици от СУ „Никола Вапцаров“ в Хаджидимово, показаха много убедително и колко трудно се улавя истинската същност на Дякона, че тя наистина е премного светла, че на нея няма сенки, че душата на Дякона е чиста сълза и трябва да бъде запазена от поколенията като такава. Учениците ми чрез изпълнението си сякаш казаха пред всички, че поколенията българи трябва да знаят и да помнят, че този млад човек понася делото на цял един народ и го понася весело, с песен на уста, въпреки че се движи непрекъснато под ръка със смъртта. За личността на Левски трудно се говори и пише, но възпитаниците ми доказаха обратното и се представиха отлично. Аплодисментите на зрителите бяха заслужената награда за усилията и ентузиазма им. Убедена съм, че такъв тип извънкласна работа е своеобразно продължение на учебния процес.

В своята педагогическа дейност обръщам сериозно внимание на творческото участие на учениците в учебно-възпитателния процес. В работата залагам на оптимизиране на учебното съдържание по български език и литература и на използването на подходящи методи на взаимодействие между учител и ученик за формиране на личностна позиция у подрастващите и за преодоляване на репродуктивния начин на мислене. Съвременните млади хора са сякаш обсебени от неограничените възможности, които им предлага интернет. Но... голямата ни задача, като литератори, е да възродим интереса към литературата, за да могат тези млади хора да почувстват магията на изкуството.

В IX клас след изучаване на поредица от произведения от старобългарската литература, в това число и „Азбучна молитва“, проведох открит урок на тема „Защо азбуката е свещена?“.

Изучаването на акростиха „Азбучна молитва“ на Константин Преславски е истинско предизвикателство както за учениците, така и за нас – учителите. Тематиката на творбата, липсата на междупредметна връзка с изучавания в момента материал по история още повече усложняват ситуацията. Емоционалната нагласа бе трудна, но идеята да представим в открит урок наученото, въодушеви учениците.

Търсенето на интегративни връзки между литературно-езиковото обучение и това по информационни технологии е успешна възможност за провеждане на по-пълноценен учебен процес. Изработвайки мултимедийни презентации, деветокласниците навлязоха по-дълбоко в света на художествения текст, направиха връзка между творбата и времето, в което е създадена, потопиха се в спецификата на стила и езика на автора.

По-важни символи и ключови думи – род, език царе. По-важни теми и мотиви – темата за силата на пречистващата любов, темата свещена ли е азбуката, или не, мотивът за страстната молитва на поета, мотивът за четенето и знанието, майсторството на твореца.

Творбата е израз на радостта на Константин Преславски от великото епохално събитие – създаването на славянската азбука и превеждането на светите книги на роден език. Поставен е акцент върху личната тревога на автора, че няма да има творческата сила, за да продължи делото на своите учители. Затова той отправя молитва към Бог, за да получи силата и вдъхновението на божие слово и да предаде божията мъдрост на славяните в тяхното духовно извисяване. Тук деветокласниците подчертаха изводите, които се налагат. Те прозвучаха убедително и силно: *Да се преплетеш с чувството на гордост и огромното вълнение на Константин Преславски, означава, най-после славянският народ да славя Бога на свой собствен разбираем език.*

Самостоятелните задачи включваха написването на есе, подготвяне на рисунки върху сюжети от старобългарската литература, съставяне на акростих върху свободни теми, а екип от „изкушени“ от компютърните технологии ученици изготвиха презентации върху различни старобългарски произведения, където бяха цитирани част от текстовете. С рисунките бе подредена изложба.

Доказателство, че подготовката за този урок беше много плодотворна, са изводите, които прозвучаха за майсторството на твореца. Гласа на автора учениците откриха като глас на проповедник, който е приел като свой личен и граждански дълг да продължи делото на своите учители – Кирил и Методий, и да изведе народа си по славния път, начертан от тях.

Макар че на учениците днес не им е лесно да разбират творчеството на старобългарските автори, в това число и Константин Преславски, чието име те почти не познаваха, не ми беше трудно да убедя голяма част от тях да прочетат творбата му, посветена на българското свещено слово. Един от проблемите, пред които се изправя българският учител, а и българското образование,

като цяло, е натискът от страна на родители и ученици да се осигури по-леко учене, да се съкрати онова учебно съдържание, което е отживяло времето си и е станало трудно разбираемо. Няма друга наука или изкуство, които да зависят така от идеологеми, както литературата, литературознанието и тяхното преподаване.

В едно съм сигурна, след като приключихме, деветокласниците бяха наясно с факта, че автори като Константин Преславски, Паисий Хилендарски в по-късен етап и съвременниците вчера и днес са съзнавали важноста на труда си, затова не са пожалили силите си. Те осмислиха, че сме разговаряли за личности, поели мисията да кажат на своя народ истината за създаване на българското слово, за цялото му историческо наследство с всичките му падения и възходи, за културата, запазила ни като българи, и така да ни поставят наравно с другите нации. И макар че проблематиката, езикът, идеите на творбата на Константин Преславски не са съвсем достъпни за тях, именно нестандартният урок извън класната стая (конферендна зала и сцена) отвори сърцата на учениците за личности като Константин Преславски, Иван Вазов, Христо Ботев, Васил Левски и др. Така по-непосредствено обобщихме и основните ключови понятия – *национална гордост, национални герои, исторически момент*.

Докоснахме се, съпреживяхме – това са глаголите, които най-точно представят онова, което се случи. Възрастта на учениците предполага висока степен на емоционално възприемане на факти и събития. Този урок, както и споделяната ми извънкласна дейност, са убедително доказателство, че четенето може да бъде провокирано и стимулирано, че извървяването на пътя към духовността е възможно, когато го правим заедно – с търпение и вяра един в друг, с обич и уважение към Словото!

В своята работа винаги съм съчетавала учебната и възпитателната дейност. Старая се провежданите инициативи да бъдат запомнящи се, да допълват знанията и уменията на учениците. Доказателство, че това е верният път, е достойното представяне на мои ученици на национални, регионални и общински литературни конкурси и състезания. Вече втора година са носители на първи награди от националното състезание по български език и литература „Стъпала на знанието“. Факт е и участието на моя ученичка през май 2016 г. в националното състезание „Млад писател“ – II кръг. Не са случайни и успехите им на областен кръг на олимпиадата по български език и литература с резултати от 4.00 до 5.50.

Опитът ми е споделян на сбирки на МО в училище и др... Има и много публикации в регионалния и националния печат, отразяващи нашия опит.

Педагогическата ми работа показва необходимостта от търсенето на интересни форми на извънкласна дейност, за да се развие творческият потенциал на младото поколение.

ПРИЛОЖЕНИЯ

1. Сертификати на мои ученици, първенци в националното състезание по български език и литература „Стъпала на знанието“

2. Сертификат от националното състезание „Млад писател“ 2016 г. – II кръг

**3. Грамота за отлично представяне в областния кръг
на олимпиада по БЕЛ**

**4. Линк към статии, отразяващи успехите на учениците ми и част от
извършената дейност:**

- <http://toppresa.com/81393/novi-uspehi-ot-sastezaniya-po-balgarski-ezik-i-literatura-v-sou-nikola-vaptsarov-hadzhidimovo>
- <http://infomreja.bg/spektakyl-nie-sme-decata-na-evropa-predstaviha-uchenici-ot-sou-nikola-vapcarov---hadjidimovo-pred-gosti-ot--4-evropejski-dyrjavi-30372.html>
- <http://azreporterat.btv.bg/publikaciya/425792>
- <http://struma.bg/news/75246/1/1/V-hadjidimovskata-gimnaziya-nagradiha-naj-dobrite-uchenici-chetci-i-pisатели.html>

- <http://infomreja.bg/otlichiha-zaprina-glushkova-ot-sou-hadjidimovo-i-angelina-markova-ot-i-ou-goce-delchev-v-konkursa-uchitel-na-godinata-30462.html>
- <http://infomreja.bg/uchenici-i-uchiteli-ot-uchilishteto-v-hadjidimovo-izpratiha-silno-vpechatlenite-si-partnyori-ot-polsha-germaniq-ispanski-i-franciq-30532.html> и други ...

5. Видеозапис на спектакъла, посветен на 143 години от обесването на Васил Левски:

<https://onedrive.live.com/?cid=033AF9BB029CC752&id=33AF9BB029CC752%212288&parId=33AF9BB029CC752%212095&o=OneUp>

6. Видеозапис на спектакъла за Никола Вапцаров:

<https://onedrive.live.com/?cid=033AF9BB029CC752&id=33AF9BB029CC752%212287&parId=33AF9BB029CC752%212095&o=OneUp>

7. Видеозапис на спектакъла за 3 март – Ден на Освобождението на България от турско робство:

<https://onedrive.live.com/?cid=033AF9BB029CC752&id=33AF9BB029CC752%212290&parId=33AF9BB029CC752%212095&o=OneUp>

THE TEACHER IN BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE – A TEACHER INNOVATOR

✉ **Ms. Zaprina Glushkova**
„Nikola Vaptsarov“ Secondary School
Hadzidimovo, Bulgaria
E-mail: zaprina_glouchkova@abv.bg